

Dagthema: Ik zal luisteren

Overweging 23 februari – Diana Vernooij

“... Als de ontvankelijke partij immuun is voor vernedering, dat vervluchtigt de vernedering in de dunne lucht...”

Eerste lezing uit Exodus

Tweede lezing uit Mattheüs

Openingsgebed 1 Kor 3:18

Laat niemand zichzelf bedriegen.
Wanneer iemand van u denkt dat hij in deze wereld wijs is, moet hij eerst dwaas worden: pas dan kan hij wijs worden.

Lied Anneke Meiners / Mariëtte Harinck
Dit huis is een huis waar de deur openstaat,
waar zoekers en zieners, genood of
gekomen,
hun harten verwarmen, van toekomst gaan
dromen,
waarin wat hen drijft tot herkenning gaat
komen,
de vonk van de Geest in hun binnenste slaat.

Dit huis is een huis waar gemeenschap
bestaat,
waar zangers en zeggers bijeen zijn
gekomen
om uiting te geven aan waar zij van dromen,
waardoor een beweging ontstaat die gaat stromen,
die nooit meer, door niemand, zich inperken laat.

Welkom en inleiding

Lieve mensen, hartelijk welkom, fijn dat jullie er allemaal zijn in deze viering in De Duif. Ik zie bekenden en minder bekenden, mensen van altijd en mensen van zo nu en dan. Hoe dan ook, het maakt niet uit, je bent van harte welkom.

Vier weken geleden was ik met een groep Peacemakers in Westerbork voor de herdenking van de bevrijding van Auschwitz 75 jaar geleden. Daar werden we flink door elkaar geschud. Toen in de 2e wereldoorlog het antisemitische geweld steeds groter werd en het leven van joden met de dag moeilijker, schreef de jonge joodse Etty Hillesum in haar dagboek over geweldloosheid.

Geconfronteerd met de nazi's, en levend in Westerbork stelt zij dat er "geen atoompje haat aan de wereld mag worden toegevoegd". Daar moest ik aan denken toen ik de lezing las van vandaag: "Als jullie alleen je broeders en zusters vriendelijk bejegenen, wat voor uitzonderlijks doe je dan? Doen de heidenen niet net zo? Wees volmaakt, zoals jullie hemelse Vader volmaakt is."

Het gaat Jezus er niet om dat we vriendelijk zijn naar de mensen die je mag, maar het gaat hem erom dat wij volmaakt zijn voor de hele wereld. Met radicaal luisteren zonder vooringenomenheid naar de wereld, echt luisteren kun je een radicaal geweldloos antwoord geven. Geen atoompje haat of geweld toevoegen aan de wereld – daar gaat het vandaag over.

Lieve mensen, het zijn voor de meesten van ons geen makkelijke tijden, en de opdracht volmaakt te zijn betekent niet dat we braaf moeten zijn of zonder falen. Nee, het is juist in lastige tijden een uitnodiging om telkens opnieuw ons te laten inspireren, hier in ons samenzijn, in het luisteren naar teksten en liederen en de overweging.

Laten we aan het begin van deze viering een minuutje stil zijn om te bidden en ons naar binnen te keren om ons gereed te maken weer de ander in de ogen te zien en geen atoompje geweld toe te voegen.

Gebed om kracht

Er is een kracht die geest is en leven,
licht en waarheid en grenzeloze ruimte.
Zij omvat alle activiteit en verlangen,
alle geuren en smaken.

Deze kracht is het die het hele universum ontvouwt
en in stilte alles lief heeft.
Dit is de kracht die in mijn hart woont.

Lied Alles wacht op u vol hoop *H. Oosterhuis / A. Oomen*

Alles wacht op u vol hoop
Alle levenden vragen u om voedsel.
Neemt Gij hun adem weg, zij sterven
en zij vallen terug in het stof.

Zendt Gij uw geest, zij worden herschapen
Gij geeft de aarde een nieuw gezicht

Eerste lezing Exodus 22: 20-26

Vreemdelingen mag je niet uitbuiten of onderdrukken, want jullie zijn zelf vreemdelingen geweest in Egypte. Weduwen en wezen mag je evenmin uitbuiten. Doe je dat toch en smeken zij mij om hulp, dan zal ik zeker naar hen luisteren: ik zal in woede ontsteken en ieder van jullie doden, en dan zullen jullie eigen vrouwen weduwe worden en jullie kinderen wees.

Waarmee moet hij zijn lichaam anders beschermen als hij gaat slapen? Als hij mij om hulp smeekt, zal ik naar hem luisteren, want ik ben een genadige God.

Tweede lezing Mattheüs 5:38-48

Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: “Een oog voor een oog en een tand voor een tand.” En ik zeg jullie je niet te verzetten tegen wie kwaad doet, maar wie je op de rechterwang slaat, ook de linkerwang toe te keren. Als iemand een proces tegen je wil voeren en je onderkleed van je wil afnemen, sta hem dan ook je bovenkleed af. En als iemand je dwingt één mijl met hem mee te gaan, loop er dan twee met hem op. Geef aan wie iets van je vraagt, en keer je niet af van wie geld van je wil lenen. Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: “Je moet je naaste liefhebben en je vijand haten.” En ik zeg jullie: heb je vijanden lief en bid voor wie jullie vervolgen, alleen dan zijn jullie werkelijk kinderen van je Vader in de hemel. Hij laat zijn zoon immers opgaan over goede en slechte mensen en laat het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Is het een verdienste als je liefhebt wie jou liefheeft? Doen de tollenaars niet net zo? En als jullie alleen je broeders en zusters vriendelijk bejegenen, wat voor uitzonderlijks doe je dan? Doen de heidenen niet net zo? Wees dus volmaakt, zoals jullie hemelse Vader volmaakt is.

Lied Gij die een en eeuwig zijt

Gij die een en eeuwig zijt
ver weg, onbeeldbaar God.
Maar in Uw woord dichtbij, doe ons verstaan.
Keer ons om naar U toe,
keer ons toe naar elkaar.

Overweging

Eind januari nam ik met een groep mensen deel aan het oplezen van de 102.000 namen van mensen die weggevoerd en vermoord waren in de 2e Wereldoorlog. Vijf dagen lang, 24/7 werden de namen gelezen in kamp Westerbork. Ik las er 150x een naam voor met de leeftijd waarop de persoon was gedood. Tijdens dat weekend in Westerbork werd ik herinnerd aan Etty Hillesum, wiens naam ook werd voorgelezen. Twee vrouwen uit Israël / Palestina brachten een kaartspel mee dat ze gemaakt hadden van uitspraken van Etty Hillesum. Zij organiseren er ontmoetingen mee tussen Joden en Palestijnen in Israël / Palestina. Ik lees u een zo'n citaat voor: “Om te vernederen heb je twee mensen nodig: degene die vernedert en degene die zichzelf toestaat vernederd te worden. Als de tweede ontbreekt, dat wil zeggen, als de ontvankelijke partij immuun is voor vernedering, dat vervluchtigt de vernedering in de dunne lucht.”

Etty Hillesum wist alles van vernedering en het is dus ervaringskennis die ze met ons deelt. Hier had ik de viering over radicale geweldloosheid mee willen beginnen – maar dat bedacht ik me te laat, het boekje was al gemaakt. Nu lezen we als openingstekst: “Laat niemand zichzelf bedriegen. Wanneer iemand van u denkt dat hij in deze wereld wijs is, moet hij eerst dwaas worden: pas dan kan hij wijs worden.” En dat was ook geen slecht begin, want jezelf niet bedriegen vraagt om radicale eerlijkheid, het vraagt om echt kunnen luisteren en onderzoeken. En dat is de basishouding waaruit we willen leven: luisteren, onderzoeken en goed leven.

Ik volg sinds een paar jaar trainingen Geweldloze Communicatie. Het wordt ook Verbindende Communicatie genoemd, want daar gaat het om bij geweldloosheid – de verbinding te zoeken in plaats van je eigen gelijk. Want dat laatste – je eigen gelijk willen halen, is de wortel van geweld. De stichter, Marshal Rosenberg, ontwikkelde een vorm van communicatie waarbij ieder mens zijn eigen behoeften serieus kan nemen, zonder een ander iets op te dringen. Je kunt uitspreken wat jouw behoeften zijn en luisteren naar die van de ander, zonder ze als concurrerend te zien. Dit is het idee: als je jouw behoefte uit, dan spreek je over je verlangen naar een waarde in het leven die je vervolgens nog op duizend manieren in kunt vullen. Als ik zeg dat ik behoefte heb aan rust – dan gaat het over een prachtige kwaliteit – rust. Als ik zeg dat ik wil dat jij je mond houdt, dan is dat geen behoefte maar een eis. Want misschien is het jouw behoefte om je te uiten. Het gaat mis als wij denken dat maar een van ons zijn zin kan krijgen. En dat is niet zo. Als ik rust wil en jij wil je uiten, dan zou je met iemand anders kunnen bellen, of misschien nadat ik een dutje heb gedaan, of misschien 10 minuten, waarna ik rust neem. De taal die zegt: ik wil dat jij ... – dat is taal met een subtiele vorm van geweld erin. Taal die zegt: dit is mijn behoefte, wat is die van jou – dat is geweldloze taal, die verbindt en opent.

Lastig wordt het als er machtsverschil is, als ik je niet ken en je me vreemd bent. En hoe toepasselijk zijn dan alle adviezen ook nu nog die we lezen in Exodus: “Vreemdelingen mag je niet uitbuiten of onderdrukken, want jullie zijn zelf vreemdelingen geweest in Egypte”. Hier lees ik dat als je je inleeft in een ander, als je je in zijn situatie verplaatst, je die ander niet meer kunt uitbuiten – omdat je de kwetsbaarheid herkent die ons mensen eigen is. Luister goed.

“Weduwen en wezen mag je evenmin uitbuiten.” Dat lijkt voor zich te spreken, maar moet toch gezegd – blijkbaar werden weduwen en wezen uitgebuit, ook in die tijd. #Metoo zal niet van de laatste eeuw zijn. Heb respect voor de kwetsbaarheid van de ander. Luister goed.

“Als je geld leent aan iemand van mijn volk die armoede lijdt, gedraag je dan niet als een geldschieter en vraag geen rente van hem.” Ga dus niet je geld verdienen aan de nood van een ander. Dat is zo’n wijze les als je beseft dat de hele schuldhulpverleningsindustrie in Nederland meer geld verdient dan dat het schulden oplost. Ook dat is onrecht.

En dan nog deze: “Als je iemands mantel als onderpand neemt, moet je die voor zonsopgang aan hem teruggeven, want hij heeft niets anders om zich mee toe te dekken.” Hier worden we opgeroepen na te denken over de consequenties van wat jou rechtvaardig lijkt. Besef de macht die je hebt en ga er zorgvuldig mee om – voor je het weet ga je over grenzen, heb je niet in de gaten wat je een ander aandoet.

Deze Exodustekst helpt – herinner je je eigen benarde situaties en handel van daaruit invoelend naar wie nu in benarde situaties zitten. Om góed te kunnen blijven doen moet je dus luisteren naar anderen, goed kijken, je inleven in de situatie van die ander en pas daarna doen wat je moet doen. Weet dat ook jouw macht je kan corrumperen – dat macht je ongevoelig neigt te maken, vooringenomen. Laat je niet misleiden door je eigen kleine wereld en vanzelfsprekendheid, maar wees ruimhartig en open en blij vriendelijk.

Dit alles is goed te volgen, maar dan lezen we de aansporingen van Jezus in de laatste regels van de Bergrede. Jezus spreekt hier niet de machtigen aan zoals in Exodus, maar juist de onmachtigen, de onderdrukten. Hij geeft hun raad: “En ik zeg jullie je niet te verzetten

tegen wie kwaad doet, maar wie je op de rechterwang slaat, ook de linkerwang toe te keren. Als iemand een proces tegen je wil voeren en je onderkleed van je wil afnemen, sta hem dan ook je bovenkleed af.”

Heel lang is de lankmoedigheid geprezen van deze tekst, de geweldloosheid. De tekst lijkt immers te zeggen: biedt geen verzet tegen het kwaad maar ga mee, doe gewoon wat van je gevraagd wordt, of, zoals Etty Hillesum zou zeggen: “voeg geen atoompje geweld toe aan de wereld”. Blijf je onschuld houden door niet oog om oog, tand om tand te eisen. De andere wang toekeren zou betekenen dat je afziet van vergelding, dat gekwetst worden niet oplost door opnieuw te kwetsen.

Tegelijk heeft deze tekst veel weerstand opgeroepen: ben je belazerd, wie vraagt er nu om zich een tweede maal te laten slaan? De filosoof Nietzsche stelde het resoluut: het Christendom was in zijn ogen een verloederde ethiek, waar zelfpijniging gepredikt wordt en het slachtoffer verheerlijkt. Hij, en met hem de hele moderne tijd zegt dat juist verzet en strijd en opkomen voor je kracht en rechtvaardigheid – dat het daar toch om gaat in de wereld.

Maar deze discussie kunnen we rustig achterwege laten. De tekst gaat helemaal niet over slapheid, lankmoedigheid, onderdanigheid of slachtofferschap. Laten we de tekst nog maar eens beter bekijken.

Wat is er aan de hand met die rechterwang. Als ik jou een slag in het gezicht geef, dan sla ik jou helemaal niet op je rechterwang, maar op je linker. Als je iemand op de rechterwang slaat, dan moet je dat met de rug van de hand doen. Zo'n slag is een teken van minachting. Slaven, vrouwen en kinderen waren minderwaardige schepsels, dus die mag je slaan – althans dat dachten vele mannen vele eeuwen en helaas denken sommigen dat nog steeds. Dus als Jezus oproept om je rechterwang toe te keren is dat geen oproep tot nog meer vernedering, integendeel. Jezus zegt dan: laat je als gelijke behandelen – weiger de positie van de geminachte, van slachtoffer. Zo wordt de onderdrukker van zijn vernederende macht beroofd en wordt hij gedaagd zijn ware gezicht te laten zien. Misschien komt hij tot inzicht en stopt ermee. Jij bent in ieder geval de sterkste partij.

Hetzelfde geldt voor het onderkleed en het bovenkleed. Neemt iemand je onderkleed af, dan is dat voor derden niet te zien, maar voor jou wel te voelen. Geef hem ook je bovenkleed en daarmee laat je die persoon en alle anderen zien hoe de ander jou letterlijk uitkleedt. Niet jij bent vernederd maar jij bent de sterke. Denk aan Wilfred de Bruijn, die Nederlandse Parijzenaar die zeven jaar geleden ernstig mishandeld werd nadat hij arm in arm met zijn vriend over straat liep. Hij postte een foto van zijn gehavende gezicht op Facebook en dat ging al snel de hele wereld over. In de dagen en maanden erna werd hij in Frankrijk en Nederland hét symbool van het verzet tegen homohaar. Hij verborg zijn gehavende gezicht niet maar toonde zo de bruutheid van de homohaar en bereikte precies het tegenovergestelde wat de homohaar had proberen te doen: vernedering werd heldhaftigheid.

Zo geweldloos zijn is niet laf of passief. Door krachtig te zijn en van de ander te eisen dat hij je als gelijke behandelt, door immuun te zijn voor vernedering, maak je geweldloosheid tot een confrontatie. Een oog voor een oog en een tand voor een tand lijkt gelijkheid en rechtvaardigheid te bevorderen – en zal dat in oorlogstijden ook wel geweest zijn. Het idee is

dat niet overbodig veel geweld terug doet, maar proportioneel – ons hele rechtssysteem is hier op gebaseerd. Maar uiteindelijk betekent een oog voor een oog ook dat de hele wereld blind wordt – zei Mahatma Ghandi, dé man van de radicale geweldloosheid. Hij wist er een heel land mee te bevrijden van de kolonisator. Bij geweldloosheid hoort burgerlijke ongehoorzaamheid. Niet meedoen aan geweld vraagt om vriendelijkheid en een heldere open communicatie.

En dan wordt waar wat Ety Hillesum schrijft: “Als de ontvankelijke partij immuun is voor vernedering, dat vervluchtigt de vernedering in de dunne lucht.”
Moge het zo zijn.

Pianomuziek

Geloofsbelijdenis

Ik geloof in God,
Hij is voor mij geest, liefde, beginsel van alle dingen.
Ik geloof dat God in mij is en dat ik ben in Haar.
Ik geloof dat het ware welzijn van de mens
bestaat in het volbrengen van Gods wil.
Ik geloof dat het vervullen van Gods wil
ten goede komt aan mij en alle mensen.
Ik geloof dat God wil
dat alle mensen van hun naasten houden
en zo met anderen omgaan
als zij ook zelf behandeld zouden willen worden.
Ik geloof dat de reden waarom wij leven
eenvoudigweg is, dat wij groeien in liefde.
Ik geloof dat deze groei in liefde de grootste kracht is
om het Rijk van God te vestigen op aarde,
dan zal er een nieuwe ordening zijn
waarin menselijkheid, waarachtigheid en
solidariteit zullen heersen. Amen

Tafellied Groter dan ons hart *H.Oosterhuis / A.Oomen*

Gij die geroepen hebt "licht" en het licht werd geboren,
en het was goed, het werd avond en morgen, tot op vandaag.
Gij die geroepen hebt "o mens" en wij werden geboren,
Gij die mijn leven zo geleid hebt tot hiertoe, dat ik nog leef.

Omdat Gij het zijt, groter dan ons hart
die mij hebt gezien eer ik werd geboren.
Gij die liefde zijt, diep als de zee,
flitsend als weerlicht, sterker dan de dood,
laat niet verloren gaan één mensenkind.
Gij die geen naam vergeet, geen mens veracht,
laat niet de dood die alles scheidt en leeg maakt,
laat niet de tweede dood over ons komen.

Omdat Gij het zijt, groter dan ons hart
die mij hebt gezien eer ik werd geboren.
Voor allen die gekruisigd worden, wees niet niemand,
wees hun toekomst ongezien.
Voor mensen die van U verlaten zijn,
voor allen die hun lot niet kunnen dragen,
voor hen die weerloos zijn in de handen van de mensen.

Voor uw naamgenoten in ons midden:
vluchtelingen, vreemden, wees niet niemand.
Voor hen die kracht uitstralen, liefde geven, recht doen,
dat zij staande blijven in ons midden.

Omdat Gij het zijt, groter dan ons hart
die mij hebt gezien eer ik werd geboren.
Gij die tegen alle schijnbaar noodlot in ons vasthoudt,
Gij die vreugde scheidt in mensen,
Gij die het woord tot ons gesproken hebt
dat onze ziel vervult;
laat ons niet leeg en verloren en zonder uitzicht,
doe ons open gaan voor het visioen van vrede
dat sinds mensenheugenis ons roept.

Omdat Gij het zijt het zijt, groter dan ons hart
die mij hebt gezien eer ik werd geboren.
Verhaast de dag van uw gerechtigheid.
Zie het niet langer aan dat her en der in deze wereld
mensen gemarteld worden, kinderen gedood;
dat wij de aarde schenden en elkaar het licht ontroven.

Zoals een hert reikhalst naar levend water,
doe ons zo verlangen naar de dag dat wij,
nu nog verdeelde mensen, in uw stad verzameld zijn,
in U verenigd en voltooid, in U vereeuwigd.
Gedenk uw mensen dat zij niet vergeefs geboren zijn.

Omdat Gij het zijt, groter dan ons hart
die mij hebt gezien eer ik werd geboren.

Nodiging

Breken en delen van brood en wijn

Voorbeden

Lied Onze Vader

H.Oosterhuis / T.Löwenthal

Onze Vader verborgen,
uw naam worde zichtbaar in ons.
Uw koninkrijk kome op aarde,
Uw wil geschiede
een wereld, met bomen tot in de hemel,
waar water, schoonheid en brood,
gerechtigheid is en genade

waar vrede niet hoeft bevochten,
waar troost en vergeving is
en mensen spreken als mensen,
waar kinderen helder en jong zijn,
dieren niet worden gepijnigd,
nooit één mens meer gemarteld,
niet één mens meer geknecht.

Doof de hel in ons hoofd,
leg uw woord op ons hart,
breek het ijzer met handen,
breek de macht van het kwaad.

Van U is de toekomst kome wat komt.

Mededelingen en acties

Slotlied Van de een en de ander

H. Oosterhuis / A. Oomen

Voordat ik bomen zag,
de hazelaar in bloei, in kou,
de steeneik, de kastanje,
zag ik jou.

Mijn zusje, mijn geliefde,
mijn verre vriend mijn hart is aan.
Mijn naastetje, wat heb ik jou,
wat heb jij mij gedaan?

Voordat de zee mij riep,
haar spiegel, tij en tegentij,
de poolster, de windstilte,
riep jij mij.

Als ik ooit komen zou
waar bronnen zijn, bauxiet,
een paar gewiekster woorden dan dit:
ben jij daar?
Mijn zusje, mijn geliefde,
mijn verre vriend mijn hart is aan.
Mijn naastetje, wat heb ik jou,
wat heb jij mij gedaan?
Voordat ik bomen zag,
de hazelaar in bloei, in kou,
de steeneik, de kastanje,
zag ik jou.

Zegenbede

Moge de Krachtige en Tedere bij ons zijn
vandaag en alle dagen van ons verdere leven.
Moge zij onze ogen en onze armen openen
opdat wij onverschrokken en met onbevangen hart
ons leven leiden in vriendelijkheid en openheid.
Moge de weg ons tegemoet komen,
de wind in onze rug zijn
en de zon op ons gezicht schijnen.
Moge ons diepste wezen,
God in ons leven,
ons daarbij altijd zeer nabij zijn.

